

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті визначено економічну сутність рентабельності, а також роль прибутку та рентабельності в сучасних умовах господарювання. Обґрунтовано, що прибуток є метою, результатом, стимулом і чинником економічної безпеки діяльності підприємства. Можливість отримання більшого прибутку спонукає керівників підприємств шукати більш ефективні способи використання ресурсів. Визначено, що рівень і сума прибутку складаються під впливом безлічі факторів, що впливають на неї як негативно, так і позитивно. У статті наведено чинники зростання прибутковості та запропоновано шляхи підвищення прибутку підприємств України.

Ключові слова: прибуток підприємства, собівартість продукції, обсяг виробництва та обсяг реалізації продукції, ціна продукції, якість продукції, рентабельність.

GAVATIUK L. S.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

KEY FACTORS RAISING PROFITABILITY IN THE CURRENT ECONOMIC CONDITIONS

The article is the study of factors affecting the increase in profits of enterprises Ukraine in the current economic conditions and in the development of the proposals to improve the economic activities of domestic enterprises. In the article the essence of economic profitability and the role of profit and profitability in the current economic conditions. Proved that profit is the aim, effect, stimulus and factors of economic security of the enterprise. The possibility of more profits encourages managers to look for better ways to use resources. It was determined that the level and amount of profit formed under the influence of many factors affecting it negatively and positively. The article presents the factors of growth and profitability of the ways of increasing the profits of enterprises of Ukraine. Factors affecting the profitability of businesses are divided into internal and external. The interior, in turn, can be productive (extensive and intensive) and non-productive. External factors influencing profitability - the factors that are independent from its activities. In order to continuously ensure growth in profitability and businesses need to know to effectively organize all factors that influence this, and find untapped opportunities to increase it, that reserves growth.

Keywords: profit, production costs, production and sales volume, product price, product quality, profitability.

Постановка проблеми. Прибуток є важливою і головною рушійною силою економіки ринкового типу, основним спонукальним мотивом діяльності підприємців в умовах ринкової економіки, певним гарантом прогресу соціально-економічної системи. Вважається, що прибуток є узагальнюючим показником діяльності підприємства, але він недостатньо точно відображає ефективність підприємницької діяльності. Найбільш точну оцінку функціонування підприємства дає рентабельність. В сучасних ринкових умовах кінцевий результат роботи підприємства оцінюється рівнем рентабельності. Показники рентабельності більш повно, ніж прибуток, відображають кінцеві результати, оскільки характеризують співвідношення отриманого результату з використаними ресурсами. На даному етапі розвитку економіки України велика кількість підприємств є неприбутковими або ж малоприбутковими, це є наслідком післякризової ситуації в країні. Високі ціни на закупівлю сировини та комплектуючих, інфляція, невисока купівельна спроможність населення, нестабільність податкового законодавства та інші фактори зменшують розмір прибутку сучасного підприємства. Тому проблема підвищення прибутку та рентабельності є актуальною в сучасних умовах для підприємств усіх галузей народного господарства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення питань дослідження зростання прибутковості та рентабельності підприємств зробили М.Д. Білик, О.В. В'ялець, Н. І. Верхоглядова, К.П. Проскура, О.В. Мазуренко, П.Т. Саблук, І.Н. Топіха, С.П. Ярошенко, Л.А. Лахтіонова, М.В. Бець, О.В. Павловська та інші.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість розробок і значні досягнення в теорії та практиці зростання прибутковості та рентабельності, варто зазначити, що проблеми мобілізації резервів збільшення прибутку виробничого підприємства у сучасних умовах вивчені недостатньо. Саме тому, визначення наукових підходів щодо проблем мобілізації резервів збільшення рентабельності потребують додаткового дослідження.

Формування цілей статті. Метою статті є вивчення чинників, що впливають на збільшення прибутку підприємств України в сучасних умовах господарювання та у розробці відповідних пропозицій для підвищення ефективності господарської діяльності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах головною метою виробничого підприємства, незалежно від виду його діяльності та форми власності, є отримання максимального прибутку, що неможливо без ефективного управління ним. Для аналізу ефективності роботи підприємства використовують відповідні показники рентабельності та прибутковості, які є основними для визначення

ефективності виробництва. Прибуток і рентабельність є також основними якісними показниками, що відображають економічну ефективність підприємства, його фінансовий стан, успіхи та можливості у виконанні розробленої програми економічного та соціального розвитку. Рентабельність і прибуток тісно пов'язані між собою. Зростання рентабельності об'єктивно свідчить про збільшення одержуваного прибутку. Іншими словами, при зростанні прибутку створюються умови для збільшення рентабельності. Прибуток – це кінцевий результат діяльності підприємства, що характеризує абсолютну ефективність його роботи. Прибуток є тим самим показником, який характеризує успішність і ефективність діяльності будь-якого підприємства. З терміном «рентабельність» справа набагато складніша. Саме поняття «рентабельність» походить від слова «рента», що в загальному вигляді означає дохід.

М.В. Бець вважає, що рентабельність – це індикатор, який характеризує ефективність фінансово-економічного механізму та прибутковість діяльності підприємства в умовах жорсткої ринкової конкуренції, а також світової економічної кризи. Він відображає адекватність системи управління та доцільність управлінських заходів у процесі функціонування торгового підприємства [1, с. 40].

М.Д. Білик зазначає, що рентабельність – це відносний показник ефективності роботи підприємства. У загальній формі він обчислюється як відношення прибутку до витрат [2, с.150].

Н. І. Верхоглядова розглядає рентабельність як співвідношення прибутку з понесеними витратами (один із основних показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, який характеризує інтенсивність їх роботи) [5, с. 312].

О.Р. Кривицька під рентабельністю розуміє відносний показник інтенсивності виробництва, який характеризує рівень окупності (прибутковості) відповідних складових процесу виробництва або сукупних витрат підприємства [6, с. 138].

На основі аналізу трактування поняття «рентабельність» вище зазначеними авторами, можна визначити, що рентабельність – це один з основних індикаторів, який характеризує ефективність фінансово-економічного механізму та прибутковість діяльності, відображає міру використання наявних виробничих ресурсів, рівень віддачі витрат, а також адекватність системи управління та доцільність управлінських заходів у процесі функціонування підприємств будь-яких форм власності.

На сучасному етапі в Україні в умовах кризи спостерігається тенденція до значного зниження рівня рентабельності виробництва, що означає збитковість багатьох підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень рентабельності підприємств України за видами промислової діяльності [8]

Галузь	Рівень рентабельності,%			
	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Промисловість, в т.ч.	4,8	3,7	2,9	2,4
харчова	4,3	3,5	2,1	1,7
хімічна	1,4	1,9	1,2	0,8
металургія	1,1	0,3	0,9	-0,6
машинобудування	6,4	5,3	4,4	3,2

Якщо підприємство досягає точки нульового прибутку, йому слід переглянути свою стратегію діяльності та розвитку. Проблема ефективності посідає одне з центральних місць серед всієї сукупності суспільних проблем. Особливо актуальною ця проблема постає на сучасному етапі розвитку економіки у зв'язку із зростанням дефіциту сировинних ресурсів, посиленням конкуренції, глобалізацією бізнесу, збільшенням підприємницьких ризиків. У ринковій економіці виживають і успішно функціонують лише ті підприємства, які порівнюють свої доходи з витратами і величиною вкладеного капіталу, які випускають конкурентоспроможну продукцію і не виробляють більше, ніж можна продати. Зростання прибутку та рентабельності має велике значення не тільки для подальшого розвитку підприємства, галузі, але й усього господарства України, оскільки являє собою джерело коштів для формування доходної частини державного (місцевого) бюджету. Розглянемо рентабельність операційної діяльності (операційних витрат) підприємств Чернівецької області за 2014-2015 роки (табл. 2).

Як бачимо з табл. 2, загалом рентабельність операційної діяльності підприємств Чернівецької області у 2015 році була низька – лише 0,003 грн операційного прибутку на 1 грн операційних витрат (у 2014 році – 0,033 грн). Хоча й найбільший розмір результату від операційної діяльності мають підприємства сільського, лісового та рибного господарства (понад 253 млн грн), проте найвищий рівень рентабельності спостерігається на підприємствах, що належать до сфери охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (22,8%), професійної, наукової та технічної діяльності (21,8%), фінансової та страхової діяльності (12,3%). Підвищення рівня рентабельності у 2015 році відбулося на підприємствах інформації та телекомунікації, професійної, наукової та технічної діяльності. Разом з тим підприємства оптової та роздрібною торгівлі, транспорту, операцій з нерухомим майном, харчування є найбільш збитковими в області. У 2015 році відбулося значне зниження рівня рентабельності у ряді галузей області: оптовій та роздрібною торгівлі, транспортному секторі, фінансовій та страховій діяльності. А тому необхідно розглянути резерви та чинники підвищення рівня їх рентабельності.

**Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності
в Чернівецькій області за 2013-2014 роки [9]**

Вид економічної діяльності	Результат від операційної діяльності, тис. грн.		Витрати операційної діяльності, тис. грн.		Рівень рентабельності (збитковості), %	
	2014 рік	2015 рік	2014 рік	2015 рік	2014 рік	2015 рік
Сільське, лісове та рибне господарство	209035,6	253230,3	2119015,1	2542046,0	9,9	10,0
Промисловість	93417,0	18187,3	4108224,7	4759486,7	2,3	0,4
Будівництво	13718,3	-7318,7	917712,9	622137,0	1,5	-1,2
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	73662,8	-183629,4	633852,4	1070635,7	11,6	-17,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-15694,8	-42077,5	362708,7	362834,8	-4,3	-11,6
Тимчасове розміщування й організація харчування	-920,5	-4677,9	112518,4	108425,7	-0,8	-4,3
Інформація та телекомунікації	621,8	4942,4	65191,9	80300,1	1,0	6,2
Фінансова та страхова діяльність	7443,8	7734,8	36474,2	62998,2	20,4	12,3
Операції з нерухомим майном	-50133,8	-27355,5	289208,8	310784,1	-17,3	-8,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	2237,0	14422,6	121046,7	66256,8	1,8	21,8
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-19541,9	-9811,9	845908,0	256571,3	-2,3	-3,8
Освіта	-316,5	-145,2	1930,6	10466,9	-16,4	-1,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4833,4	7659,9	24213,5	33589,6	20,0	22,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-456,5	20,2	5677,5	7329,8	-8,0	0,3
Надання інших видів послуг	135,1	543,5	12308,1	14994,9	1,1	3,6
Всього	318040,8	31724,9	9655991,5	10308857,6	3,3	0,3

Чинники, що впливають на рентабельність підприємств поділяють на внутрішні та зовнішні. Внутрішні, в свою чергу, можуть бути виробничими (екстенсивними та інтенсивними) і позавиробничими. Зовнішні фактори впливу на рентабельність підприємства – це фактори, які не залежать від його діяльності: державна політика регулювання цін, подорожчання послуг інших галузей народного господарства, система оподаткування, зміна нормативних документів по кредитуванню, збільшення облікової ставки за користування кредитними коштами, політика держави по формуванню доходів [7, с. 115]. Визначальними чинниками є внутрішні, оскільки вони залежать від діяльності підприємств і саме диференціація їх обсягу може слугувати потужним внутрішнім ресурсом для збільшення чистого прибутку та рентабельності підприємств (рис. 1).

Рис. 1. Внутрішні чинники підвищення рівня рентабельності підприємств

Отже, розглянемо внутрішні чинники детальніше: технологія (технологічні нововведення, особливо сучасні форми автоматизації та інформаційних технологій); устаткування (технологічний рівень обладнання, належна організація ремонтно-технічного обслуговування, оптимальні строки експлуатації, змінність роботи, завантаженість в часі); матеріали та енергія (ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції, раціоналізація управління запасами матеріальних ресурсів і джерелами постачання); вироби (якість продуктів праці, їх зовнішній вигляд, поява на ринку в потрібному місці, у потрібний час і за добре обміркованою ціною); працівники (ділові якості працівників, підвищення продуктивності їхньої праці, мотиваційний механізм, сприятливий соціальний мікроклімат); організація (єдність трудового колективу, раціональне делегування відповідальності, належні норми керування); методи роботи (систематичний аналіз стану робочих місць, їхня атестація, підвищення кваліфікації кадрів); стиль управління (професійна компетентність, діловитість, висока етика взаємовідносин між людьми) [6, с. 140].

Висновки. Отже, провівши дослідження даної тематики можна зробити висновок, що рентабельність як показник дає уявлення про достатність чи недостатність прибутку порівняно з іншими окремими величинами, які впливають на виробництво та реалізацію та взагалі на фінансово-господарську

діяльність підприємства. Резерви підвищення рівня рентабельності є можливими за рахунок збільшення обсягу випуску продукції, зниження витрат на її виробництво і реалізацію, підвищення рівня цін, економії і раціонального використання коштів на оплату праці та всіх видів ресурсів, запровадження досягнень науково-технічного прогресу, покращення якості продукції, розширення її асортименту, зменшення матеріаломісткості, трудомісткості, збільшення фондівіддачі, скорочення адміністративних витрат, зменшення залишків готової продукції, вдосконалення системи управління виробництвом тощо.

Для того, щоб рівень рентабельності підвищувався, на підприємстві повинні проводитися заходи в наступному порядку: організаційні (удосконалення виробничої та організаційної структури, диверсифікація та реструктуризація виробництва); технічні (оновлення техніко-технологічної бази, переозброєння виробництва, вдосконалення виробів); економічні (удосконалення тарифної системи, форми і системи оплати праці, прискорення обігу оборотних коштів).

Таким чином, щоб постійно забезпечувати зростання прибутку і, відповідно, рентабельності, підприємствам необхідно знати і ефективно організувати всі чинники, які на це впливають, а також знайти невикористані можливості його збільшення, тобто резерви зростання.

Література

1. Бець М. В. Планування рентабельності виробництва / М. В. Бець // Економіка України. – 2014. – № 2. – С. 40-45
2. Білик М.Д. Рентабельність як основний показник ефективності діяльності підприємства / М.Д. Білик // Економіка України. – 2015. – №5. – С. 150–154.
3. В'ялець О.В. Забезпечення прибутковості підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища / О.В. В'ялець, Н.В. Штиль // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 6. – С. 153–157.
4. Гаватюк Л.С. Прибутковість українських підприємств: реалії сьогодення / Л.С. Гаватюк, Н.В. Дармограй, Г.М. Хімійчук // Молодий вчений. – 2015. – № 12 (27). – С. 40–43.
5. Верхоглядова Н. І. Зміст та значення прибутку як головної рушійної сили ринкової економіки / Н. І. Верхоглядова // Економічний простір. – 2010. – № 21. – С. 312–320.
6. Кривицька О. Р. Планування прибутку підприємства при визначенні стратегії його розвитку / О. Р. Кривицька // Фінанси України. – 2015. – № 3. – С. 138–146.
7. Проскура К.П. Шляхи удосконалення планування рентабельності підприємства / К.П. Проскура // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 115–121.
8. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Надійшла 10.09.2016; рецензент: к. е. н. Білак О. С.